

mgr Anna Gapys

Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Wysoka stopa wzrostu gospodarczego a rozwój społeczny w Federacji Rosyjskiej – analiza taksonomiczna kondycji społeczno-gospodarczej Rosji na tle pozostałych krajów G8 i BRICS

WSTĘP

Niniejszy artykuł koncentruje się wokół istnienia związku pomiędzy wzrostem gospodarczym w Rosji a rozwojem społecznym tego kraju. Wydaje się, że w tym przypadku korelacja pomiędzy tymi dwoma elementami nie występuje, co potwierdzają przeprowadzone przez autorkę badania. Sytuacja taka jest niezgodna z podstawową zasadą teorii ekonomii, według której celem wszelkiej działalności gospodarczej jest wzrost dobrobytu. Zatem brakuje odpowiedniej polityki redystrybucji dochodów. Zwiększa to poziom nierówności społecznych, co może mieć poważne następstwa także dla samego wzrostu gospodarczego. Bezsporny pozostaje także fakt, że stabilny długotrwały wzrost gospodarczy nie jest możliwy, jeśli nie towarzyszy mu rozwój kapitału ludzkiego. Stawia to pod znakiem zapytania nie tylko sensowność wzrostu gospodarczego w Rosji, lecz także możliwość jego dalszego trwania w dłuższej perspektywie. Federacja Rosyjska jest znaczącym graczem na arenie międzynarodowej, dlatego też sytuacja gospodarcza tego kraju jest bezpośrednim przedmiotem ogólnoświatowego zainteresowania.

W części teoretycznej niniejszego opracowania skonfrontowano podstawy wzrostu gospodarczego w Rosji z teoriami współczesnych szkół ekonomicznych. Przedstawiono literaturę dotyczącą związków, jakie zachodzą pomiędzy wzrostem gospodarczym a rozwojem społecznym oraz ich wpływem na poziom nierówności społecznych.

Część empiryczną stanowi badanie, w którym na podstawie dostępnego materiału statystycznego oraz metod WAP obliczono wskaźniki: tempa wzrostu gospodarczego W oraz rozwoju społecznego S w latach 2000 i 2008 dla Rosji. W celach porównawczych analogiczne wskaźniki obliczono dla pozostałych krajów G8 oraz BRICS (z wyjątkiem Chin) i zestawiono w zbiorczych tabelach.

Wnioski końcowe poprzedzono skrótowym ujęciem perspektyw rosyjskiej polityki energetycznej i najważniejszych wyzwań, z jakimi obecnie się zмага oraz zaproponowanej przez władze Rosji strategii rozwoju tego kraju.

WZROST GOSPODARCZY W ROSJI

Podstawą szybkiego tempa wzrostu gospodarki rosyjskiej są dochody z eksportu surowców energetycznych, a zwłaszcza gazu ziemnego. Jest to o tyle niezwykłe, że praktycznie żadna ze współczesnych szkół teorii ekonomii nie wymienia kopalin jako sposobu na długofalowy, zrównoważony wzrost gospodarczy. Przykładowo ortodoksyjny keynesizm wskazuje na kluczową rolę państwa, którego polityka stabilizacyjna jest ukierunkowana na zapewnienie ciągłości pełnego zatrudnienia. Z kolei monetaryści postrzegali pieniądz jako funkcję bardzo stabilną, mogącą służyć jako podstawa szerokiego wachlarzu instrumentów finansowych [Gerrard, 1996, s. 56]. W teorii realnego cyklu koniunkturalnego zagrożeniem dla stabilnego wzrostu gospodarczego są szoki technologiczne o charakterze zewnętrznym [Vecchi, 1999, s. 168]. Inne szkoły współczesnej ekonomii, tj. nowa ekonomia klasyczna czy nowa ekonomia keynesowska, unikają nazywania konkretnych czynników wzrostu gospodarczego, koncentrując się na wyjaśnianiu zachodzących procesów gospodarczych. W świetle egzo- i endogenicznych teorii wzrostu, czynnikiem warunkującym wzrost gospodarczy jest postęp technologiczny [Hashemzadeh, Wolley, 2003, s. 1177–1184; Brinkman, Brinkman, 2001, s. 507]. Istnieją także teorie, które różne tempo wzrostu poszczególnych krajów tłumaczą czynnikiem instytucjonalnym, np. różnym stopniem zaawansowania demokracji [Capolupo, 1998, s. 513].

W ostatnich latach coraz więcej uwagi w teoriach wzrostu poświęca się roli kapitału ludzkiego i uwarunkowaniom kulturowym [Brinkman, Brinkman, 2001, s. 521]. W dobie powszechnego dostępu do zasobów i osiągnięć technologicznych, to właśnie określona osobowość jednostek danego obszaru może stać się elementem dużego wzrostu gospodarczego. Dlatego też odpowiedź na pytanie, czy szybkie tempo wzrostu w Rosji przekłada się na rozwój społeczny tego kraju, staje się kluczowa, tym bardziej że eksport surowców z założenia jest ograniczony czasowo wielkością nieodnawialnych zasobów.

ZWIĄZEK POMIĘDZY WZROSTEM GOSPODARCZYM A ROZWOJEM SPOŁECZNYM

Stwierdzenie, że nieustanny wzrost produkcji powinien służyć poprawie dobrobytu ludzkości jest tak fundamentalne dla teorii ekonomii, iż znalezienie autora tej idei wydaje się być niemożliwe. Przenika ona poglądy większości ekonomistów,

także współczesnych. Według M.G. Woźniaka wyższy wskaźnik wzrostu społeczno-gospodarczego jest wręcz uwarunkowany tym, aby wraz ze wzrostem dochodu narodowego rosła zasobność wszystkich obywateli [2002]. Z kolei U. Sztanderska utożsamia ze sobą wzrost gospodarczy oraz lepszy byt każdej jednostki [2003].

Sam zaś rozwój społeczny można rozumieć jako: „proces planowych zmian społecznych zaprojektowanych, aby wspierać ludzki dobrobyt w kontekście wszechstronnego rozwoju gospodarczego” [Szarfenberg, 2009]. Rosnącą rolę czynnika ludzkiego w procesach wzrostu gospodarczego zaczęto podkreślać jeszcze na początku lat 70. poprzedniego stulecia [Szarfenberg, 2011, s. 1]. Dwadzieścia lat później tendencje te stały się na tyle silne, iż zaczęto mówić o detronizacji wskaźnika PKB, jako głównego wyznacznika kondycji społeczno-gospodarczej danego kraju, gdyż w istocie PKB w żaden sposób nie wskazuje na poziom satysfakcji społecznej danego kraju. A ta wynika nie tylko z wysokiego poziomu dochodów, ale także z warunków życia, dostępu do opieki zdrowotnej, pewności zatrudnienia czy możliwości awansu społecznego [Winiarski, 2004, s. 68].

Stopniowo powstawały alternatywne mierniki rozwoju społeczno-gospodarczego, wśród których najbardziej popularne to: zielony PKB (*green GDP*), który ma ujmować także degradację środowiska oraz nierówności w dochodach [Hanley, 2000], Miernik Trwałego Dobrobytu Ekonomicznego (*ISEW – Index of Sustainable Economic Welfare*), celem którego jest porównanie dodatkowych korzyści płynących ze wzrostu z poniesionymi kosztami [Lawn, 2005] czy Wskaźnik Rzeczywistego Rozwoju (*GPI – Genuine Progress Indicator*), obejmujący koszty społeczne [Kusago, 2007]. Powyższe wskaźniki zazębiają się ze sobą. Ich wspólną cechą jest m.in. to, że wszystkie one zwracają uwagę bardziej na czynniki jakościowe niż ilościowe, gdyż właśnie te pierwsze są właściwe dla rozwoju.

A zatem wzrost gospodarczy powinien służyć rozwojowi społecznemu, tym samym niwelując nierówności powstałe w społeczeństwie. Jeśli tak nie jest, nierówności te mogą się nasilać. Pewien zakres nierówności społecznych jest pożądany, gdyż powoduje wzrost oszczędności i inwestycji oraz spadek bezrobocia [Gylfason, Zoega, 2001, s. 1–4]. Nierówność dochodów stanowi także bodziec do poszukiwania optymalnej formy działalności zawodowej [Wesołowski, 1980, s. 99], a zatem nierówności mogą sprzyjać bardziej efektywnemu wykorzystaniu czynników produkcji.

Zbytne narastanie nierówności społecznych może jednak bardzo negatywnie oddziaływać na wzrost gospodarczy, niekiedy wręcz poddając go w wątpliwość. Wśród niekorzystnych skutków nadmiernych nierówności wymienia się m.in. niski popyt na dobra podstawowe wśród grup o niskich dochodach, napięcia i niepokoje społeczne, przejście najuboższych grup do szarej strefy, zbyt niską zdolność kredytową relatywnie dużego odsetka społeczeństwa [Gylfason, Zoega, 2001, s. 1–4]. A zatem pomiędzy efektywnością alokacji środków produkcji a sprawiedliwością społeczną zachodzi ujemna korelacja.

Reasumując dotychczasowe rozważania należy stwierdzić, że weryfikacja istnienia związku pomiędzy szybkim wzrostem gospodarczym Rosji a rozwojem społecznym tego kraju ma szczególne znaczenie nie tylko dla polityki tego kraju, ale także i dla nauki ekonomii. W przypadku Rosji konieczność tworzenia solidnego kapitału ludzkiego i niwelacja nierówności społecznych wydaje się być oczywista. Alternatywą na ten moment jest eksport surowców, jednak czynniki koniunkturalne lub technologiczne mogą tę politykę w krótkim czasie zdezaktualizować. Dla nauki ważny może okazać się fakt, że w przypadku Rosji wzrost gospodarczy może nie przekładać się na rozwój społeczny tego kraju, co jest zjawiskiem nietypowym dla teorii ekonomii, wartym dogłębnego zbadania.

OPIS BADANIA

Weryfikacji hipotezy postawionej przez autorkę w początkowej części artykułu miało służyć odwołanie się do wielowymiarowej analizy porównawczej, ze szczególnym uwzględnieniem metod taksonomicznych. Wybrano bezwzorcową metodę liniową, pozwalającą szeregować poszczególne kraje wg wybranego kryterium [zob. Grabiński, Wydymus, Zeliaś, 1989, s. 85–86]. Następnie określono zakres czasowy i rzeczowy badania oraz wybrano odpowiednie cechy diagnostyczne [szerzej *Metody statystyki międzynarodowej*, 1988, s. 239–242] dla wskaźników S i W (zob. tabele 1, 2, 4, 5). Każdą z cech zakwalifikowano do zbioru stymulant lub destymulant. Następnie obliczono klasyczny współczynnik zmienności korzystając ze wzoru [Nowak, 1990, s. 26–27]:

$$V^k(x_j) = \frac{S(x_j)}{\bar{x}}, \quad j=1,2,\dots,m.$$

Klasyczny współczynnik zmienności pozwolił stwierdzić, że wszystkie wybrane do badania cechy są wystarczająco mocno dyskryminacyjne. Dodatkowo jego wartość stała się wagą potrzebną do obliczenia średniej ważonej wybranych cech diagnostycznych. Następnym krokiem było przekształcenie destymulant w stymulanty przy pomocy wzoru [Grabiński 1984, s. 35]:

$$\max + \min - x_j \quad j=1,2,\dots,m.$$

Powyższy wzór nie tylko przekształcił stymulanty w destymulanty, ale również pozwolił zachować niezmienny przedział wartości. Później dane zostały znormalizowane do przedziału $\langle 0,1 \rangle$ przy zastosowaniu wzoru na unitaryzację [*Metody statystyki międzynarodowej*, 1988, s. 244]:

$$x_i' = \left(\frac{x_i - d}{R} \right)^p \quad (i = 1, 2, \dots, n).$$

Na końcu obliczono wartość wskaźników S i W dla każdego z krajów, jako średnią ważoną opisujących je cech. Wyniki obliczeń prezentują tabele 3 i 6.

Tabela 1. Wybrane kraje wraz z opisującymi je cechami wskaźnika S w 2000 r.

Cecha / Kraj	Indeks PKB <i>per capita</i> (bieżący USD)	Ludn. miej. (% ogółu)	Wydatki na edukację (% PKB)	Wydatki na opiekę zdrowotną (% PKB)	Populacja powyżej 65. roku życia (%)	Śmiertelność noworodków (na 1000 urodzeń)	Liczba zabitych w wypadkach samochodowych (na 1 mln mieszkańców)	Liczba użytkowników Internetu (na 100 osób)	Procentowy udział kobiet w parlamencie
BR	3696	81	4,0	7,2	5	28	175	2,9	6
FR	21828	76	5,7	10,1	16	4	129	14,4	11
IN	453	28	4,4	4,6	4	68	80	0,5	9
JP	36789	65	3,7	7,7	17	3	93	30	5
CA	23560	80	5,6	8,8	13	5	95	42,2	21
DE	23114	73	4,5	10,3	16	4	91	30,2	31
RU	1775	73	2,9	5,4	12	21	203	2	8
ZA	3020	57	5,6	8,5	4	54	196	5,5	30
US	35081	79	5,3	13,4	12	7	149	43,9	13
GB	25089	89	4,5	7	16	6	62	26,8	18
IT	19269	67	4,5	8,1	18	5	115	23,2	11

Źródło: [www.data.worldbank.org, www.stats.oecd.org].

Tabela 2. Wybrane kraje wraz z opisującymi je cechami wskaźnika S w 2008 r.

Cecha / Kraj	Indeks PKB <i>per capita</i> (bieżący USD)	Ludn. miej. (% ogółu)	Wydatki na edukację (% PKB)	Wydatki na opiekę zdrowotną (% PKB)	Populacja powyżej 65. roku życia (%)	Śmiertelność noworodków (na 1000 urodzeń)	Liczba zabitych w wypadkach samochodowych (na 1 mln mieszkańców)	Liczba użytkowników Internetu (na 100 osób)	Procentowy udział kobiet w parlamencie
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>8</i>	<i>9</i>	<i>10</i>
BR	8628	86	5,3	8,4	7	18	215	37,5	9
FR	44117	77	5,6	11,2	17	3	69	70,4	18
IN	1065	30	3,2	4,2	5	52	123	4,5	9
JP	38212	66	3,5	8,3	21	3	47	75,2	9

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
CA	45003	80	5,0	9,8	14	5	82	75,3	21
DE	44264	74	4,6	10,5	20	4	55	78,1	32
RU	11700	73	4,0	4,8	13	12	211	32	14
ZA	5642	61	5,1	8,2	4	45	287	8,6	33
US	46971	82	5,4	15,2	13	7	123	75,8	17
GB	43277	90	5,4	8,7	16	5	43	78,2	20
IT	38382	68	4,2	8,7	20	3	79	44,4	21

Źródło: [www.data.worldbank.org, www.stats.oecd.org].

Tabela 3. Zestawienie wartości wskaźnika S dla badanych krajów w roku 2000 i 2008

Rok 2000			Rok 2008		
Lp.	Kraj	Wart. wskaźn. S	Lp.	Kraj	Wart. wskaźn. S
1	Niemcy (DE)	0,81	1	Niemcy (DE)	0,91
2	Kanada (CA)	0,79	2	Francja (FR)	0,85
2	USA (US)	0,79	2	Wlk. Brytania (GB)	0,85
3	Wlk. Brytania (GB)	0,74	3	Kanada (CA)	0,82
4	Japonia (JP)	0,71	4	USA (US)	0,81
5	Francja (FR)	0,65	5	Japonia (JP)	0,77
5	Włochy (IT)	0,65	5	Włochy (IT)	0,77
6	Rosja (RU)	0,3	6	Rosja (RU)	0,45
7	RPA (ZA)	0,29	7	Brazylia (BR)	0,42
8	Brazylia (BR)	0,28	8	RPA (ZA)	0,23
9	Indie (IN)	0,11	9	Indie (IN)	0,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www.data.worldbank.org, www.stats.oecd.org].

Powyższe zestawienie wyraźnie pokazuje, jak niski jest wskaźnik rozwoju społecznego w Federacji Rosyjskiej. Kraj ten nie tylko plasuje się na odległym 6. miejscu w 2000 r., ale również w ogóle nie awansuje w rankingu przez kolejne osiem lat. Fakt ten nie budziłby zastrzeżeń, gdyby nie obliczenie wskaźnika W, który uplasował Rosję w 2000 r. na pierwszym, a w 2008 r. na drugim miejscu w rankingu krajów najszybciej rozwijających się gospodarczo (zob. tabela 6). Podstawowym wnioskiem z przeprowadzonych badań jest brak korelacji pomiędzy szybkim wzrostem gospodarczym a rozwojem społecznym w Federacji Rosyjskiej. Wyniki analizy materiału statystycznego zdają się potwierdzać postawioną w niniejszym artykule tezę. Jednocześnie otrzymane rezultaty stoją w sprzeczności z podstawową zasadą teorii ekonomii, która głosi, że wzrost gospodarczy nie jest celem samym w sobie, lecz powinien służyć zwiększeniu dobrobytu ludzkiego. Przykład Rosji pokazuje, że tego typu zależność nie zawsze zachodzi. A zatem podobnie jak liberalizacja rynków i procesy globalizacyjne nie zawsze niwelują nierówności w poziomie rozwoju poszczególnych krajów (niekiedy wręcz je pogłębiają), tak szybkie tempo wzrostu gospodarczego nie musi automatycznie przekładać się na

szybszy rozwój społeczny. Związek obydwu procesów wydaje się być bardziej złożony i wymaga głębszego wniknięcia w naturę obydwu zjawisk.

Wyniki badania dla pozostałych krajów także są zbieżne z hipotezami niniejszej pracy. Duży przyrost tempa wzrostu gospodarczego dla Brazylii i Indii w 2008 r. nie przełożył się na zwiększenie poziomu rozwoju społecznego tych krajów. Nadal zajmują one ostatnie pozycje w rankingu. Jednak w tym przypadku czas mógł się okazać zbyt krótki, aby uwidoczniły się efekty, dlatego też należałoby wykonać badania dla kolejnych lat.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na przepaść pomiędzy wartościami wskaźnika S dla krajów G7 oraz BRICS.

Tabela 4. Wybrane kraje wraz z opisującymi je cechami wskaźnika W w 2000 r.

Cecha / Kraj	Dynamika PKB %	Bilans budżetowy (% PKB)	Bilans handlowy (mld USD)	Udział HZ w PKB (%)	Rachunek obrotów bieżących (% PKB)	Inflacja wg wskaźn. HICPs (%)	Stopa bezrobocia (% siły roboczej)	Poziom inwestycji (%PKB)	Wydatki na B+R (% PKB)
BR	4,3	- 3,4	- 3,8	20	- 2,0	7,0	9,9	16,8	1,0
FR	3,9	- 1,5	- 8,5	28,1	1,7	1,7	10,2	19,5	2,1
IN	5,7	- 9,0	- 6,1	13,7	- 0,3	4,0	4,3	22,9	0,8
JP	2,9	- 7,6	99,6	10,3	2,6	- 0,7	4,8	25,2	3,0
CA	5,2	2,9	37,6	42,7	2,7	2,7	6,8	19,2	1,9
DE	3,2	1,3	54,8	33,2	- 1,7	1,5	7,7	21,5	2,5
RU	10,0	1,1	69,2	34	18,0	20,8	10,6	16,6	1,1
ZA	4,2	1,5	-0,5	26,3	-0,1	5,3	26,7	15,1	0,71
US	4,2	1,5	-477,7	13	- 4,2	3,4	4,0	20,0	2,7
GB	3,9	3,7	-56,6	28,6	- 2,6	0,8	5,5	17,1	1,8
IT	3,7	- 0,9	1,8	26,6	- 0,5	2,5	10,8	20,3	1,1

Źródło: [www.stats.oecd.org, www.ibge.gov.br/home, www.data.worldbank.org].

Tabela 5. Wybrane kraje wraz z opisującymi je cechami wskaźnika W w 2008 r.

Cecha / Kraj	Dynamika PKB %	Bilans budżetowy (% PKB)	Bilans handlowy (mld USD)	Udział HZ w PKB (%)	Rachunek obrotów bieżących (% PKB)	Inflacja wg wskaźn. HICPs (%)	Stopa bezrobocia (% siły roboczej)	Poziom inwestycji (%PKB)	Wydatki na B+R (% PKB)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
BR	5,1	-2	24,8	14,0	-1,4	5,7	7,1	18,7	1,1
FR	0,4	-3,4	-100,6	27,7	-2,3	2,8	7,4	21,9	2
IN	7,3	-7,4	-133,9	25,5	-1,1	8,4	7,2	34,5	0,9
JP	-0,7	-2,7	18,9	17,4	3,2	1,4	4,0	23,1	3,7
CA	0,4	0,1	47,5	34,3	0,5	2,4	6,1	22,7	1,8
DE	1,3	0	261,9	44,1	6,7	2,6	7,5	19,0	2,6

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
RU	5,6	6	200,9	26,5	6,1	14,1	6,3	21,5	1
ZA	3,1	-1	-13,6	36,2	-4,3	10,1	22,9	23,2	0,9
US	0,4	-6,5	-864,9	15,2	-4,9	3,8	5,8	17,9	2,8
GB	0,6	-5,3	-176,6	30,4	-1,6	3,6	5,3	16,8	1,9
IT	-1,0	-2,7	-13,6	29,1	-3,4	3,4	6,7	20,9	1,2

Źródło: [www.stats.oecd.org, www.stat.go.jp, www.ibge.gov.br/home, www.data.worldbank.org].

Tabela 6. Zestawienie wartości wskaźnika W dla badanych krajów w roku 2000 i 2008

Rok 2000			Rok 2008		
Lp.	Kraj	Wart. wskaźn. W	Lp.	Kraj	Wart. wskaźn. W
1	Rosja (RU)	0,82	1	Niemcy (DE)	0,92
2	Kanada (CA)	0,72	2	Rosja (RU)	0,89
3	Niemcy (DE)	0,65	3	Japonia (JP)	0,67
4	Wlk. Brytania (GB)	0,62	4	Kanada (CA)	0,53
5	Francja (FR)	0,59	5	Brazylia (BR)	0,42
6	RPA (ZA)	0,57	6	Indie (IN)	0,41
6	Włochy (IT)	0,57	7	Wlk. Brytania (GB)	0,36
7	Japonia (JP)	0,56	8	Francja (FR)	0,34
8	Brazylia (BR)	0,48	9	Włochy (IT)	0,28
9	Indie (IN)	0,42	10	RPA (ZA)	0,23
10	USA (US)	0,32	11	USA (US)	0,07

Źródło: opracowanie własne na podstawie [www.stats.oecd.org, www.stat.go.jp, www.ibge.gov.br/home, www.data.worldbank.org].

PERSPEKTYWY EKSPORTU GAZU ZIEMNEGO PRZEZ ROSJĘ

Jak pokazały wyniki badań w części empirycznej tego artykułu, wzrost gospodarczy napędzany polityką surowcową w Rosji bardzo słabo oddziałuje na rozwój społeczny. Tym samym udowodniona została główna teza artykułu na temat braku przełożenia wysokiego tempa wzrostu gospodarczego na rozwój społeczny w Rosji. Być może potrzeba więcej czasu, aby korelacja obydwu czynników mogła się uwidocznić, jednak w krótkim okresie bardzo szybko może zabraknąć alternatywy dla eksportu gazu ziemnego. Dlatego też warto w tym miejscu pokrótce sformułować jego najbliższe perspektywy.

Eksport gazu ziemnego przez Rosję stoi obecnie przed trzema poważnymi wyzwaniami, które mogą poważnie ograniczyć uzyskiwane w ten sposób dochody. A są to: kurczenie się zasobów surowca, tworzenie jednolitego rynku energetycznego w Unii Europejskiej, która jest największym odbiorcą gazu oraz rozwój nowoczesnych technologii, które umożliwiają alternatywne pozyskiwanie błękitnego paliwa, np. gaz łupkowy.

Malejącą wielkość zasobów gazu ziemnego w Rosji sygnalizowała jeszcze w 2005 r. Międzynarodowa Agencja Energetyczna (IEA), wskazując, że po 2008 r. Gazprom będzie musiał poważnie przeorientować swoje źródła wydobycia, jako że trzy największe złoża tego surowca, zlokalizowane na Syberii znajdują się już w fazie wyczerpywania [World Energy Outlook, 2005, s. 22]. Obliczono, że w latach 1997–2007 wielkość zbadanych zasobów gazu w Rosji zmalała o 0,5 bln m³ [Kaliski i inni, 2009, s. 6]. Taka sytuacja mogła być powodem wyraźnego zaostrzenia polityki wobec krajów WNP, zwłaszcza Gruzji, Ukrainy czy Białorusi po 2008 r. Bez zmonopolizowania dostępu do zasobów gazu ziemnego w Turkmenistanie [Norton, 2007, s. 64], Kazachstanie [Nieto, 2008, s. 14] i innych krajach WNP, Gazprom już w chwili obecnej miałby problem z wywiązaniem się z długoterminowych kontraktów eksportowych.

Władze Unii Europejskiej przyjmują kolejne akty prawne na drodze do stworzenia jednolitego, konkurencyjnego rynku energii. Mają one zapewnić dostęp do zasobów i infrastruktury na równych prawach poprzez oddzielenie od siebie funkcji wydobycia, przetwarzania i dystrybucji gazu oraz bezpieczeństwo ekologiczne. Kluczowe dokumenty w tym zakresie to Europejska Karta Energetyczna (1991 r.), Biała Księga UE (1995 r.), Dyrektywa gazowa 98/30/EC, Dyrektywa gazowa 2003/55/WE czy Trzeci pakiet liberalizacyjny (2007 r.). Problematyczna pozostaje jednak ich implementacja [Gapys, 2010, s. 32]. Niezależnie od tych działań Unia stara się zdywersyfikować dostawy gazu ziemnego. Istotny w tej kwestii stał się projekt gazociągu *Nabucco*, przez który będzie płynął gaz z Iranu, Azerbejdżanu i Turkmenistanu [por. *Nabucco Pipeline Project*, (<http>)]. Gaz do Europy dostarcza także Algieria oraz w formie skroplonej (LNG) także Egipt, Libia i Nigeria [Mearns, 2007].

Wyzwaniem dla rosyjskiej polityki gazowej będą także nowoczesne technologie, które umożliwiają wydobycie wcześniej niedostępnego gazu, tj. gazu łupkowego zamkniętego w skałach. Rosja takowego nie posiada, za to posiadają go w dużych ilościach inne kraje, w tym Polska, której zasoby są największe w UE [por. Energy Information Administration, 2011].

STRATEGIA ROZWOJU FEDERACJI ROSYJSKIEJ

Wobec braku związku pomiędzy wzrostem gospodarczym a społecznym w Rosji można zadać pytanie, czy władze Federacji Rosyjskiej są świadome zaistniałej sytuacji i są gotowe odpowiednio na nią reagować. Wydaje się, że władze na Kremlu zdają sobie sprawę z nadmiernego uzależnienia państwa od dochodów z eksportu surowców. Efektem konsultacji środowisk politycznych i naukowych jest m.in. *Koncepcja długosrocznego socjalno-ekonomicznego rozwitija strany do 2020 goda*¹ [2008]. Ten prawie 200-stronicowy dokument szczegółowo opisuje

¹ Koncepcja długookresowego rozwoju społeczno-gospodarczego Federacji Rosyjskiej do 2020 r. – tłum. A. Gapys.

cele i strategię w odniesieniu do całego kraju, jak i poszczególnych gałęzi przemysłu oraz dziedzin życia społecznego. Sformułowane są w nim trzy scenariusze dalszego rozwoju: inercyjny, energetyczno-surowcowy oraz ten najbardziej pożądanym – innowacyjny. Pierwszy wariant rozwoju będzie zabezpieczał przed mogącymi się pojawić kryzysami, jednak nie da Rosji pozycji wysoko rozwiniętego pod względem gospodarczym i społecznym kraju. Wariant drugi co prawda spowoduje podwojenie PKB w zakładanym okresie i osiągnięcie prognozowanych wskaźników, jednak inwestycje i późniejsze dochody będą koncentrować się w kompleksie energetyczno-surowcowym, jak to ma obecnie miejsce. Zgodnie z prognozami tylko ostatni wariant – innowacyjny, zapewni Rosji prawdziwy rozwój nowoczesnych technologii, wzrost konsumpcji i poziomu życia obywateli oraz liczącą się pozycję na arenie międzynarodowej.

Według rosyjskich analityków zaproponowana koncepcja rozwoju innowacyjnego jest niedoszacowana. Oczekiwany zysk z inwestycji został odłożony w czasie i zaniżony wobec potencjalnie możliwego. Nie zostały także uwzględnione zyski z inwestycji poczynionych w Rosji na początku dekady. Wariant innowacyjny będzie również napotykał szereg przeszkód ze strony środowisk zainteresowanych rozwojem wariantu energetyczno-surowcowego, które są w Rosji bardzo silne [Glaziew, 2008].

Poważną przeszkodą na drodze do rozwoju nowoczesnych technologii i innowacji jest także brak rozwiniętych form kredytowania przedsiębiorstw, starzenie się wykwalifikowanego kapitału ludzkiego, zużycie infrastruktury kompleksu przemysłowego czy brak skutecznej polityki antymonopolowej państwa [Glaziew, 2008].

WNIOSKI I SUGESTIE DO DALSZYCH BADAŃ

Niniejszy artykuł udowadnia, że w praktyce kluczowy dla nauki ekonomii związek wzrostu gospodarczego z rozwojem społecznym może nie zachodzić lub zachodzić w daleko niesatysfakcjonującym stopniu. Federacja Rosyjska jest zatem interesującym obiektem badań. Nietypowe dla współczesnej myśli ekonomicznej są także podstawy wzrostu gospodarczego Rosji, opierające się przede wszystkim o określoną politykę surowcową tego kraju. Polityka ta jednak stoi obecnie przed wieloma poważnymi wyzwaniami, a jak pokazuje praktyka funkcjonowania licznych państw – rozwój kapitału ludzkiego staje się kluczowym elementem na drodze do budowania wysoko rozwiniętej gospodarki. Narastanie nierówności społecznych w Rosji zagraża także samemu wzrostowi gospodarczemu. Władze Federacji Rosyjskiej wydają się być świadome powagi sytuacji, jednak na efekty działań trzeba będzie jeszcze poczekać.

Przeprowadzone przez autorkę badania mają charakter wstępny i są źródłem przypuszczeń, które powinny zostać zweryfikowane w toku dalszych badań. Na kolejnych etapach analizy należałoby zmniejszyć odstęp pomiędzy badanymi latami oraz wykonać pomiary dla lat bieżących, w miarę ukazywania się komplet-

nych danych statystycznych. W ustaleniu ostatecznego wpływu wzrostu gospodarczego na rozwój rosyjskiego społeczeństwa pomoże także gruntowna analiza stopnia modernizacji kraju, stanu infrastruktury kompleksu przemysłowego oraz sytuacji demograficznej. Szczegółowo należałoby także zbadać sytuację budżetową Rosji oraz politykę socjalną i zdrowotną tego kraju. Istotna dla ostatecznej weryfikacji postawionej w niniejszym opracowaniu tezy będzie także analiza postępów strategii rozwoju w pierwszych trzech latach jej funkcjonowania (2008–2011).

Patrząc na powyższe wyniki badań widać, że sytuacja społeczna w Rosji poprawia się, jednak tempo zmian jest zbyt powolne, aby pozwolić awansować temu krajowi w rankingu pozostałych państw grupy G8 i BRICS. Kontynuacja badań i obserwacji w kolejnych latach pozwoli ustalić, czy dystans Rosji do pozostałych krajów G8 ma szansę się zmniejszyć. Należy także pamiętać, że Federację Rosyjską nawiedzały potężne kryzysy gospodarcze w latach 90. (zwłaszcza w roku 1998) oraz w roku 2008, stąd tempo zachodzących zmian mogło zostać zahamowane przez czynniki niezależne od polityki władz rosyjskich.

LITERATURA

- Brinkman L.R., Brinkman J.E., 2001, *The new growth theories: a cultural and social addendum*, "International Journal of Social Economics", vol. 28, no. 5/6/7.
- Capolupo R., 1998, *Convergence in recent growth theories: a survey*, "Journal of Economic Studies", vol. 25, no. 6.
- Dane Banku Światowego, <http://data.worldbank.org>
- Dane Brazylijskiego Instytutu Geografii i Statystyki, www.ibge.gov.br/home
- Dane japońskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Komunikacji, www.stat.go.jp
- Dane statystyczne OECD, stats.oecd.org
- Energy Information Administration, 2011, *World Shale Gas Resources: An Initial Assessment of 14 Regions Outside the United States*, www.eia.gov/analysis/studies/worldshalegas/, (dostęp 27.08.2011).
- Gapys A., 2010, *Ekspansja i działania monopolistyczne Gazpromu – wnioski dla Polski*, Nauka i Gospodarka nr 3 (6), Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie.
- Gerrard B., 1996, *Competing schools of thought in macroeconomics – an ever-emerging consensus?*, "Journal of Economic Studies", vol. 23, no. 1.
- Glazew S., 2008, *Strategija i koncepcija socialno-ekonomiczeskogo razwitija Rossii do 2020 goda ekonomiczeskij analiz*, Agenstwo Politiczeskich Novostej, www.apn.ru/publications/article19384.htm, (dostęp 28.08.2011).
- Grabiński T., 1984, *Wielowymiarowa analiza porównawcza w badaniach dynamiki zjawisk gospodarczych*, Zeszyty Naukowe AE w Krakowie, nr 61, Seria specjalna: Monografie, Kraków.
- Gylfason T., Zoega G., czerwiec 2001, *Education, Social Equality and Economic Growth: A view of the Landscape*.
- Hanley N., 2000, *Macroeconomic measures of "sustainability"*, "Journal of Economic Surveys", no. 14 (1).

- Hashemzadeh N., Wolley D., 2003, *Regional income divergence, a test of the endogenous growth theory*, "International Journal of Social Economics", vol. 30, no. 11.
- International Energy Agency (IEA), 2005, *World Energy Outlook*.
- Kaliski M., Siemek J., Sikora A., Szurlej A., 2009, *Możliwe scenariusze polityki energetycznej Unii Europejskiej w zakresie zapewnienia stabilnych dostaw gazu ziemnego do Europy Środkowej i Wschodniej w kontekście polityki energetycznej Rosji*, „Rynek Energii” nr 3.
- Koncepcja długosrocznego socialno-ekonomicznego rozwoju państwa do 2020 roku*, 2008, № 1662-p.
- Kusago T., 2007, *Rethinking of Economic Growth and Life Satisfaction in Post – WWII Japan – a Fresh Approach*, Social Indicators Research, 81.
- Lawn P.A., 2005, *An Assessment of the Valuation Methods Used to Calculate the Index of Sustainable Economic Welfare [ISEW], Genuine Progress Indicator [GPI] and Sustainable Net Benefit Index [SNBI]*, Environment, Development and Sustainability, 7.
- Mearns E., 2007, *The European Gas Market*, <http://europe.theoil Drum.com/node/3283>, (dostęp 28.08.2011).
- Metody statystyki międzynarodowej*, 1988, red. A. Zeliaś, PWE, Warszawa.
- Nabucco Pipeline Project*, www.nabucco-pipeline.com/portal/page/portal/en, (dostęp 31.08.2011).
- Nieto F., 2008, *Indian Oil Looks to Turkmenistan, Kazakhstan for Refineries*, Global Refining & Fuels Report, 23.04., Vol. 12, Wyd. 9.
- Norton G., 2007, *Russia scores winner with gas*, Euromoney, Czerwiec, t. 38, Wyd. 458.
- Nowak E., 1990, *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*, PWE, Warszawa.
- Polityka gospodarcza*, 2004, red. B. Winiarski, PWN, Warszawa.
- Szarfenberg R., 2009, *Globalne strategie rozwoju społecznego*, Uniwersytet Warszawski, Instytut Polityki Społecznej.
- Szarfenberg R., 2011, *Rozwój społeczny, czyli detronizacja PKB*, Uniwersytet Warszawski, Instytut Polityki Społecznej.
- Sztanderska U., 2003, *Tendencje rozwojowe polskiego rynku pracy*, „Nowe Życie Gospodarcze”, 4 października.
- Vecchi M., 1999, *Real business cycle: a critical review*, "Journal of Economic Studies", vol. 26, no. 2.
- Wesołowski W., 1980, *Uwarstwienie i merytokratyczna sprawiedliwość*, „Studia Socjologiczne” nr 4.
- Woźniak M.G., 2002, *Wnioski dla polityki wzrostu gospodarczego i ograniczania nierówności społecznych w Polsce*, Rzeszów, www.univ.rzeszow.pl/nauka/konferencje/nierownosci/artikul.doc

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest zbadanie istnienia zależności pomiędzy wysokim tempem wzrostu gospodarczego w Rosji a rozwojem społecznym tego kraju. Przeprowadzone przez autorkę badania wskazują na brak bezpośredniej zależności. Federacja Rosyjska zajmując wśród

pozostałych krajów G8 i BRICS czołowe miejsca pod względem tempa wzrostu gospodarczego w latach 2000 i 2008, uzyskuje jednocześnie bardzo niską pozycję dla analogicznego zestawienia, badającego wskaźnik rozwoju społecznego. Jest to sytuacja nietypowa z punktu widzenia teorii ekonomii, a dla samej Rosji niebezpieczna. Brak przełożenia szybkiego wzrostu gospodarczego na wzrost dobrobytu społeczeństwa rosyjskiego będzie nasilał zjawisko nierówności społecznych, które w konsekwencji mogą zahamować sam wzrost. Co więcej – podstawą wzrostu gospodarczego Rosji jest odpowiednia polityka dotycząca eksportu surowców energetycznych, która za sprawą czynników koniunkturalnych lub technologicznych może wkrótce stracić na znaczeniu. W chwili obecnej Rosja nie dysponuje alternatywnym czynnikiem wzrostu gospodarczego. Wnioski końcowe poprzedzone są skrótowym ujęciem perspektyw rosyjskiej polityki energetycznej i najważniejszych wyzwań, z jakimi obecnie się zmaga oraz zaproponowanej przez władze Rosji strategii rozwoju tego kraju. W końcowej części pracy zawarte są także sugestie dotyczące kierunku dalszych badań.

Relation Between Rapid Economic Growth and Social Development in Russian Federation – Taxonomic Analysis of Russia’s Economic and Social Soundness in Comparison with Other G8 and BRICS Countries

Summary

The following paper touches the problem of possible existence of correlation between rapid economic growth and social development in Russia. Results of research conducted by the author indicate no direct relation between the above two variables. Russian Federation earns top positions among all G8 and BRICS countries in ranking evaluating speed of economic growth in the year 2000 and 2008. On the other hand Russia’s social indicators are very low, giving this country one of the last positions in comparable ranking evaluating social development. This situation is very unusual for theory of economics. It also presents a serious threat for Russia itself. Lack of correlation between rapid economic growth and growth of social welfare will further intensify social discrepancies in this country and that may result in suppressing economic growth. Moreover Russian economic growth is based on special raw materials export policy, which may become ineffective in a short period of time, due to trade cycle and technological factors. At this moment Russia has no alternative option for growth. Final conclusions are preceded by brief description of perspectives on Russian energy policy and challenges it is currently facing as well as Russia’s development strategy presented by the authorities of this country. The final part also includes numerous suggestions for further researches.